

ქანაბარ მუხუღაკე

**ნიკო ბერძენიშვილი დასავლეთ საქართველოს
1819-1820 წლების აჯანყების შესახებ**

XIX საუკუნის საქართველოს ისტორიის საკითხები ნიკო ბერძენიშვილს განხილული აქვს „საქართველოს ისტორიის საკითხების“ II და V ტომებში. აღნიშნულ პერიოდს განსაკუთრებით დიდი ადგილი აქვს დათმობილი II ტომში - „საქართველო XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში“ (ნ. ბერძენიშვილი, 1965, გვ. 244-432).

შენიშვნა: აქვე შევნიშნავთ, რომ ნ. ბერძენიშვილს საქართველო-რუსეთის ურთიერთობასთან დაკავშირებით გამოყენებული აქვს ნარკვევი „საქართველოს რუსეთთან შეერთების ისტორიული მნიშვნელობისათვის“, წერილი პირველი. ნარკვევში გადმოცემულია საქართველო რუსეთის ურთიერთობა IX საუკუნიდან მოყოლებული XVIII საუკუნის ჩათვლით. ჩვენს ხელთ არსებული მასალებით, მომდევნო ნარკვევი, რომელშიც მოთხრობილი იქნებოდა XIX საუკუნის ისტორია, მკვლევარს არ დაუბეჭდავს. ხოლო ზემოთ აღნიშნული წერილი დაიბეჭდა „საქართველოს ისტორიის საკითხების“ V ტომში, გვ. 155-180.

მართალია, ნაშრომი დასათაურებულია („საქართველო XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში“), მაგრამ თხრობა მთავრდება კახეთის აჯანყების დაშარცხებით, ე.ი. 1813 წლით. რაც შეეხება V ტომს, მასში გამოქვეყნებულია მეცნიერის სამი რეცენზია იმ სადოქტორო დისერტაციებთან დაკავშირებით, რომლებიც XIX საუკუნის საქართველოს ისტორიის საკითხებს ეხება.

ერთ-ერთი მათგანია ნ. მახარაძის სადოქტორო დისერტაცია „1819-1820 წლების აჯანყება იმერეთში“ (მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, 1942). ჩვენს მიზანს არ შეადგენს ამ დისერტაციის დეტალური ანალიზი. ჩვენთვის საინტერესოა ამ გამოკვლევისადმი ნ. ბერძენიშვილისეული ხედვა-შეფასება. ეს კი უწინარეს ყოვლისა გადმოცემულია მის მიერ გაკეთებულ კრიტიკულ შენიშვნებში.

ნიკო ბერძენიშვილს მიაჩნდა, რომ უკეთესი იქნებოდა, დისერტაციის სათაური ყოფილიყო არა „1819-1820 წლის აჯანყება იმერეთში“, არამედ „იმერეთის აჯანყება“. მკვლევარი იმასაც მიუთითებს, რომ აღნიშნული საკითხი დღემდე სპეციალური კვლევის საგანი არ ყოფილა. აქედან გამომდინარე, ოპონენტი დისერტანტს ამ საკითხის შესწავლას დიდ ღვაწლად უთვლის, რადგან, როგორც ზემოთ ვთქვით, ნ. მახარაძემ პირველმა მოჰკიდა ხელი ამ საკითხს და „დაწუნებული აჯანყების მეცნიერული რეაბილიტაცია სცადა“ (ნ. ბერძენიშვილი, 1971, გვ. 238).

შენიშვნა: სადისერტაციო ნაშრომის სათაურთან დაკავშირებით მოკრძალებით შევნიშნავთ, რომ ალბათ უმჯობესი იქნებოდა, გამოკვლევის სათაური ყოფილიყო „1819-1820 წლების აჯანყება დასავლეთ საქართველოში“, ვინაიდან აჯანყება თავისი მასშტაბით მთელ დასავლეთ საქართველოს მოიცავდა. მაგრამ, თუკი დისერტაციის ავტორი ტერმინ „იმერეთს“ ფართო დატვირთვის აძლევს და მასში მთელ დასავლეთ საქართველოს გულისხმობს, მაშინ ნაშრომის ნ. ბერძენიშვილისეული დასათაურება სავსებით მისაღებია. აქვე იმასაც აღვნიშნავთ, რომ იმერეთის 1819-1820 წლების აჯანყება განხილული უნდა ყოფილიყო ნ. ბერძენიშვილის ნაშრომში, რადგანაც მისი ნარკვევის სათაურია „საქართველო XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში“, რაც ალბათ ძალიან საინტერესო იქნებოდა,

მაგრამ ავტორი თხოვს, როგორც უკვე ითქვა, ამთავრებს კახეთის აჯანყების დამარცხებით, ე.ი. 1813 წლით.

ნიკო ბერძენიშვილი დისერტაციაზე საუბარს ნაშრომის არქიტექტონიკის დაბასიათებით იწყებს, რომელიც შესავლისა და შვიდი თავისაგან შედგება. ოპონენტი თავის რეცენზიაში ცალ-ცალკე განიხილავს თითოეულ თავს და საერთო შემაჯამებელ დასკვნას აკეთებს. მეცნიერის აზრით, დისერტანტი თავის ნაშრომში ცარიზმის მიერ იმერეთის შეერთებაზე საუბრისას აღწერს სოლომონ II-ის ბრძოლას მეფის რუსეთთან და მის ფრთებქვეშ შეფარებულ დადიანთან, გურიელთან და არაღნიშნავს (აღბათ შეუსწავლელია გამო), რომ „იმერეთის მეფე დასავლეთ საქართველოს გაერთიანებისა და ქართული პოლიტიკური ხელისუფლების შენარჩუნებისათვის იბრძოდა, ხოლო ცარიზმი კი დასავლეთ საქართველოს რუსეთთან შეერთებას და აქ ქართული პოლიტიკური ხელისუფლების გაუქმებას ისახავდა მიზნად, რომ სოლომონ მეფის ეს ბრძოლა, მაშასადამე, პროგრესული ხასიათის იყო“ (ნ. ბერძენიშვილი, 1971, გვ. 245) (ხაზგასმა ჩვენია - კ.ქ.).

ოპონენტი სავსებით ეთანხმება დისერტანტს იმასთან დაკავშირებით, რომ იმერეთის შეერთება და იქ ქართული პოლიტიკური ხელისუფლების გაუქმება მეფის რუსეთისათვის აუცილებელი იყო მას შემდეგ, რაც მან აღმოსავლეთ საქართველო შეიერთა და იქ „რუსობა“ შემოიღო; იმერეთი საქართველოს საკითხის ერთი უბანი იყო. ამდენად, სოლომონის ბრძოლა „რუსობის“ დამყარების წინააღმდეგ ეს იყო ქართველი ხალხის ბუნებრივი პასუხი მისი პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მიმტაცებლისადმი.

ნიკო ბერძენიშვილს მიაჩნდა, რომ დისერტანტს მეტი ყურადღება უნდა დაეთმო საკითხის ირგვლივ არსებული ლიტერატურის მიმოხილვისადმი და ასევე აზნაურთა წოდების შესწავლისათვის. მაშინ, როდესაც აზნაურთა ფენა იმერულ ფეოდალურ საზოგადოებაში მეტად მნიშვნელოვან სოციალურ კატეგორიას წარმოადგენდა და მისი მონაწილეობა 1819-1820 წლის აჯანყებაში ასევე აქტიური და მნიშვნელოვანი იყო.

ოპონენტს მომდევნო შენიშვნა გამოქვეყნებული აქვს საეკლესიო რეფორმის საკითხის „სასურველი სისრულით“ შესწავლასთან დაკავშირებით. მიუხედავად იმისა, რომ თავად დისერტანტიც თვლის - საეკლესიო რეფორმის გატარება იქცა საყოველთაო-სახალხო აჯანყების განსაკუთრებულ მიზეზად.

ნიკო ბერძენიშვილი აქვე იძლევა შეფასებას საეკლესიო რეფორმის გატარებასთან დაკავშირებით, რაც, ჩვენი აზრით, ძალზე მნიშვნელოვანია. მკვლევრის განმარტებით, ქვეყნის პოლიტიკური დამონება შეუძლებელი იყო, სანამ ცარიზმი ქართული ეკლესიის დამოუკიდებლობას არ გააუქმებდა და მას თავის რუსიფიკატორულ-კოლონიზატორული პოლიტიკის ერთგულ აგენტად არ გადააქცევდა. სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა ცარიზმის „საეკლესიო რეფორმა“, ასე რომ, „საეკლესიო რეფორმა“ ერთი უკანასკნელი და მეტად მნიშვნელოვანი ღონისძიება იყო საქართველოს პოლიტიკური დამონების გზაზე“ (ნ. ბერძენიშვილი, 1971, გვ. 248) (ხაზგასმა ჩვენია - კ.ქ.).

ნიკო ბერძენიშვილი იმასაც აღიარებს, რომ, მართალია, ამ აჯანყებაში სხვადასხვა სოციალური ფენა ანუ კლასი მონაწილეობდა, მაგრამ მათ საერთო მიზანს იმერეთის აჯანყებაში „ქართველობის“ აღდგენა, ე.ი. „სამშობლოს განთავისუფლება“ წარმოადგენდა. აქვე ოპონენტი იმასაც აღნიშნავს, რომ

დისერტანტი მეტისმეტად უზვად სარგებლობს ანალოგიის მეთოდით (ქართლ-კახეთის მაგალითებით იმერეთზე მსჯელობისას); და მეორე - რამდენადაც კრიტიკულად ეპყრობა ისტორიკოსებს, იმდენად ბრმად ენდობა დოკუმენტურ მასალას (წერილებს, მოხსენებებს), რის გამოც არაერთი შეცდომა მოსდის.

მიუხედავად ზემოთ აღნიშნული შენიშვნებისა, ნ. ბერძენიშვილს მიაჩნია, რომ ამ ნაშრომის სახით ქართულ ისტორიოგრაფიას სერიოზული ნარკვევი შეემატა და ამ სამეცნიერო გამოკვლევას იგი დადებით შეფასებას აძლევდა.

ლიტერატურა

ნ. ბერძენიშვილი, 1965 - ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. II, თბ., 1965.

ნ. ბერძენიშვილი, 1971 - ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. V, თბ., 1971.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვეთი III, თბ., 1942.

ნ. ბერძენიშვილი, ნ. მახარაძე, 1971 - Н. Бердзенишвили, Н.Б. Махарадзе, Восстание в Имерети 1819-1820 гг., საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. V, თბ., 1971.

KAKHABER KEBULADZE

NIKO BERDZENISHVILI ABOUT THE 1819-1820 REBELLION IN WEST GEORGIA

N. Berdzenishvili did not study issues of the 19th century specially but his standpoints of the given period of Georgia's history are conveyed in his work "Georgia in the First Quarter of the 19th Century". The work deals with 1800-1813 years and ends with the narration of Kakheti uprising. In fact, it offers the plan of the circle of the basic issues that should have been the subject of further investigation.

These issues are:

1) The abolishment of Kartli-Kakheti Kingdom, establishment of the Russian rules, and the evaluation of Russia's governance in Georgia;

2) Imereti kingdom in the first decade of the 19th century and King Solomon II of Imereti.

3) The relationship of Russia to the political units of Trans-Caucasus.

4) The exile of Georgian princes to Russia.

5) The relation of the Georgian feudal society and peasantry to the Russian rules.

In spite of the fact that the main sphere of research for Niko Berdzenishvili was the Georgia's feudal epoch the 19th century Georgian's history could not stand beyond his scholarly interests.

The fact that he had been an official opponent at the dissertation sessions concerning this period can serve as additional evidence.